

1843 ~ 1970
ՀԻՎ. ՏԱՐԻ

ԹԻԻ 1 - 3

Բ Ա Ջ Մ Ա Վ Է Պ

ՀԱՆԴԻՍԱԲԱՆ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ~ ԳՐԱԿԱՆ ~ ԳԻՏԱԿԱՆ ~ ԲԱՐՈՑԱԿԱՆ

Revue P A Z M A V E B

CXXVIII^e année, 1970, N. 1 - 3

Ի Մ Բ Ա Գ Ր Ա Կ Ա Ն

ՇՂԹԱՅՈՒՍԾ ՀՈԳԻՆԵՐ

Ամէն անգամ որ Նոր Տարի կու գայ՝ կարծես հսկայ Աստուածաշունչի մը հին էջերը կը փափուին, եւ նորեր կը բացուին. ստեղծագործութիւն մը կը վերջանայ, եւ նոր մը կը սկսի: Երազներ, երեւակայութիւններ եւ յոյսեր՝ նոր թեւեր կ'առնեն, կը սաւառնին բոցի պէս, եւ ապա, իւր խորտակուին՝ ունայնութեան ճամբուն վրայ:

Հոգերանական յեղափոխութիւն մը կայ՝ որ երկիր, քաղաք եւ ազգ չունի, համայնական է. աշխարհին բոլոր ճամբաներուն վրայ՝ մարդիկ հեւքով կը վազեն կեանքին ետեւէն. ամէն ոք՝ իր երազն ունի, ամէն ոք՝ նոր ճամբայ մը կ'որոնէ, լաւազոյն ապրուստի մը համար. եթէ կարելի է՝ քննել մահուան սարսափելի դաղափարը, սրտերը փոխելով կամ ա՛յլ մոլորակներու վրայ անմահութեան կենսանիւթը դրնելով. բայց մահն ամէն ժամ ներկայ է. մարդ կը ծնի՝ Արամի խնձորը սրտին մէջ: Ահա դարձեալ դժգոհութիւն. անհանդիստ հոգիներ կը պայքարին մարդկութեան դէմ, իրենք իրենց դէմ.

կը բողոքեն, կ'ապստամբին եւ հուսկ՝ կը վերջանան մայթերու վրայ:

Ժխորի մը մէջ կ'ապրին՝ որ սարսափ է ժխնդամայն. կարծես թէ այլեւս յոյսեր չունինք ապագային հանդէպ. անթիւ են մարդարէները, սակաւ են տեսիլները. անթիւ են խաղաղութեան քարոզները, ոչ մէկ տեղ խաղաղութիւն կայ: Ազգեր եւ պետութիւններ՝ փակած իրենց դուռն ու տանիք, սահման եւ երկինք, պաշտպանողական դերքի վրայ են: Երկինքէն կը լսուի եւ յերկիր խաղաղութիւն, երկրէս՝ թնդանօթի որոտումները բռնած են հորիզոնէ հորիզոն:

Ես կը խորհիմ իմ մենուճար ազգս, իմ արիւնի եղբայրներս, աշխարհաքաղաքացիներ, հոգի եւ երկինքի կարօտ ժողովուրդ՝ փութած ու ցրուած հազար հազարով:

Աշխարհի ո՞ր քաղաքը կամ դիւղը մշտնաւ եւ եւս մը չը տանէ, ընտանիք մը, աշխատարւոյ մը՝ ճնճուկի պէս թառած տան մը քիւրի տակ. երբեմն կը խորհի իր լքած հեռուոր ծննդավայրը, իր հին

բոլորն ու այդին, իր եկեղեցին ու դերեղ-
մաննոցը, եւ ապա, մոռալ տեսիլքի նման՝
ամէն բան աչքերուն առջեւէն կ'անցնի, եւ
տրտում առօրեան կը տրեմէ իր սրտին:

Ուր թնդանօթ կ'որոտայ՝ հոն մեր սըր-
տերը կը ցնցուին. մի գուցէ հայ մը կայ
հոն. մի գուցէ Վիթթնամի մէջ կամ միւս
ճակատին վրայ՝ հայ երիտասարդ մը
կայ, Ուսսուրիի վրայ պահակ է թերեւս՝
ռուս տարազով՝ Հայաստանցի մը եւ Մեր-
ձաւոր Արեւելքի ճակատներուն վրայ թե-
րեւս մեր զաւակներն ալ կրակի մէջ են:

Սալայն ամէն Նոր Տարի՝ մեղի ալ կը
բերէ յոյս եւ փափաքներ. աշխարհիս մէջ
ամէնէն աւելի յոյսով ապրող ժողովուրդ-
ըն թերեւս մենք ենք. յամառօրէն կառ-
չած անցեալի մը, որ հողին մէջն ալ թա-
ղեն՝ ոսկիի պէս փայլուն դուրս կ'ելլէ,
եւ կը կոչուի Հայաստան, հայ ազգ, Հա-
յոց պատմութիւն, Հայոց դրականութիւն,
Մենքու Մաշտոց, Արարատ, Էջմիածին.
ամէն Հայու համար՝ մէկ մէկ զինանշան
են, զորս եւ վահան են: Ամէն նորածին
հայ մանուկի սրտին մէջ՝ դրոշմուած են
այս ազգային արժէքները: Լեզուին եւ
միջավայրէն անդին՝ հոգեկան իմաստու-
թիւն մը կայ, որ կը կառավարէ հայ ան-
հատը. հայ միւսն ու արիւնն ուրիշ խմոր
ունին, մեր հոգին պտղունց մը կայ իրենց
մէջ՝ որ ուրիշ համ ու հոտ ունի. սուր-
բերու եւ հերոսներու արիւնով շաղուած
հոգ. մեռնի՛մ իր զօրութեանը:

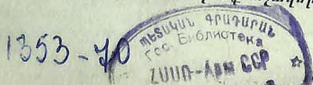
Դարերով մեղ տառապեցնող հոգը՝
ձուլումն է. հիւանդութիւն մը՝ որ քեզ
մը բոլոր ազգերն ալ ունին. Իտալիան մի-
լիոններ կը ծախէ՝ իր ցրիւ գաւակներն
հաւաքելու համար. շուրջ 16 միլիոն Ի-
տալացիներ կան հայրենիքէն դուրս, ա-
նոնց համար դպրոցներ կը բացուին, ե-
կեղեցիներ կը շինուին, ժողովրդապե-
տութիւններ կը հաստատուին, եւ տօնե-
րուն՝ ձրի ճամբորդութիւն կը արուի հայ-
րենիք վերադառնալու, եւ հողիով թար-
գեր, հաւի պէս թեւերուն տակ ամփոփել՝
հեռացած գաւակները: Բայց մենք ո՛ւր
հաւաքենք, մեր հողերն ու տուններն յա-

փըշտակուած եւ աւերակ են. որտով
կ'երթանք, երազով կը ճամբորդենք, եւ
լալով ետ կը դառնանք:

Բայց ժամանակը մեղի համար կ'աշխա-
տի, ոչինչ կայ յաւիտենական այս աշ-
խարհիս վրայ. երէկ կարծես թէ մեր ա-
նունն երկրագունդին վրայէն ջնջուած էր.
այսօր ազգ ենք, անուն ենք, բարգաւաճ
զաղութիւն, շուկաներու եւ հարստու-
թեան տէր մարդիկ. նիւթէն աւելի,
մարդկային հաշիւներէն անդին, հոգեկան
եւ մտաւորական բարձր ժառանգութիւն
մ'ունինք, որ կրնայ բազմաթիւ ազգերու
նախանձը շարժել. զեղարուեստի եւ դե-
տութեան բոլոր մարդերուն մէջ՝ անպայ-
ման ԵԱՆ մը կը փայլի, խոշոր աստղի
նման. բանաստեղծ է, նկարիչ է, երգիչ
է, վիպասան է, բժիշկ է. հիւլէադէտ,
թուաբանադէտ, աստղադէտ, երաժիշտ:
Արեւելքի մեր հարեւան ո՞ր ազգին հետ
բաղդատեմ, որո՞ւն հողին ու ցեղին նա-
խաճիմ, որո՞ւն անունով աշխարհ չըր-
ջիմ, եւ պատուով ուրիշներու ձեռքը սեղ-
մեմ՝ իբր մտաւորական մտաւորականի
հաւատար:

Մեղի միջոցներ չեն պակսիր՝ մեր ա-
րիւնն ու անունը պաշտպանելու համար.
կը խորհիմ թէ աղամառդի պէս կարծր
ազգերէն ենք. շատ ժամանակ պէտք է
մեղ ծամելու եւ իւրացնելու համար. քեզ
մը եւս պէտք է կարծրանանք. տօներու
օրերը, կիրակիները՝ հագուելնք մեր
պատմութեանն ոսկեղէն պատմուճանը,
ընտանիքը ընտանիքի քով երթանք, հայ
երգով ապրինք, հայ լեզուով հաղորդ-
ուինք. մանաւանդ յաճախենք մեր եկե-
ղեցիները. արծաթծենք մեր հաւատքը.
ո՛հ, չկայ մեր պատարագէն աւելի զեղե-
ցիկ արարողութիւն, մեր երգերէն աւելի
հոգեպարար աղօթք եւ քաղցրութիւն:

Հայապահպանման դրահներն են նաեւ
դպրոցներն ու հրատարակութիւնները:
Քիչ են հայ կրթարանները՝ եւրոպական
աշխարհներուն մէջ. Պրանսան հայկական
հսկայ զաղութ մ'ունի, եւ Փարիզի մէջ
ծուարած երկու վարժարաններ միայն, ո-
րոնք աշակերտի պակասէն կը տառապին:

Հայ սերունդը կ'աճի, կը յորդի, աւա՛ղ, ոչէրնչ մաս մը մեղի համար. թերեւս դաւառները փրկեն Հայութեան անունը քան Փարիզը, ուր արուեստական Ֆրանսացում մը՝ բոյն դրած է շատերու հոգիներուն մէջ:

Ամերիկա՛, Ամերիկա՛... խօսքս Միացեալ Նահանգներուն համար է, ուր դրօշի կարօտ կայ: Մտաւորականները կամաց կամաց կը հեռանան, եւ անոնց տեղը բռնող չկայ: Ամսօրեայ «Հայրենիք» մ'ունէին, պայծառ հորիզոն մը բացած էր, այժմ ընթերցողներու քաջաբերանքին կը կարօտի:

Ուրիշ զաւուրժ մը եւս ձեւանալու վրայ է՝ ֆանատաւ. այժմ բոլորն ալ՝ հայախօս, աղգասէր, Արեւելքի դաւախներ: Հաղիւթէ թնդանօթի մը որոտումը լսեն Սիւրիայէն, Լիբանանէն, Եգիպտոսէն, կին ու տղայ շարկած՝ շունչներին հոն կ'առնեն. սափորի պէս կը լեցուի եւ կը դեղու, նպա, դործ չկայ. դարձեալ կազմական դէպի Աւստրալիա, դէպի Ինտոնեզիա, դէպի Հնւ գիտեր ո՛ւր, միշտ թափառական, միշտ զաղթական, ծովերն ինկած լատափալտի նման:

Հարաւային Ամերիկաներուն մէջ Պուէնոս Այրէսն է որ մխիթարական պատկեր մ'ունի. զպրօններ բացած են, լրագիր ունին, հայ ակումբներ կը յաճախեն: Ի՞նչ հարկ կայ յիշել Մխիթարեան դարաւոր Հաստատութիւնները. անոնք հոգեկան եւ մտաւոր հարստութեան մը վրան՝ հիմ դրին իրենց սպաղարին. երկու թեւեր առին Մխիթարէն՝ Կրօմֆ եւ Հայրնիմֆ, եւ եթէ երբեմն դանդաղին բախել իրենց թեւերը, սակայն միշտ կը թռչին դէպի Աւստրալա:

Երբեմին հայկական լուսաւոր Պոլիսն՝ ալսօր մշուշի մէջ է. կան շնորհալի դրօշողներ, թերթի ու լրագիր, ունին առաւելօքն վարժարաններ, ձուլումի վտանդ չկայ, բայց պայծառ երկիրքի եւ արեւու պէտք ունին:

Արեւելքի մեր զաւուրթներուն մէջ՝ Լիբանանն է որ կարեւի է փոքրիկ Հայաստանի մաս համարել, Սփիւռքի Հայու-

թեան սիրտն հոն է. աղաւտ երկիր. դար-դացումի եւ Հայութեան ոչ մէկ սահման. առատօրէն լոյս կը տեսնեն օրաթերթեր, ամսաթերթեր:

Սակայն հայկական անդաստանը՝ խոպան կը մնայ, եթէ իւրաքանչիւր դաւուրժ՝ իր տան հաշիւը բռնէ. մէկն ամէնուն համար, ամէնքը մէկուն համար, շղթայաւած իրարու. ինկողը՝ վե՛ր բարձրացնել, հեռացողին թոյլ չտալ. մէկ տուն, մէկ աղբ, մէկ լեցու, մէկ եղբայրութիւն: Ինչո՞ւ մեր մտաւորականներն ստէպ չհրախրուին զաւուրթէ զաւուրթ՝ խօսելու եւ հոգիներ վառելու, երբչախումբեր՝ հայրենի երկը տանելու:

Արարատի հայկացիքն տակ, ուսկից ամէն օր արեւը կը ծագի, կայ Մայր Հայրենիքի Հայութիւնը. այնքան մօտիկ մեղի՝ որքան լուսինն աշխարհիս. իրարու կը նայինք, իրարու լոյսին ու ջերմութեան կարօտ ենք: Եղբայրօրէն՝ կ'երկարեն իրենց բազուկները՝ աստանդական Հայերու նեցուկ ըլլալու համար: Խորհրդային Միութեան ամենափոքրիկ մասնիկը, ափի մը չափ, բայց սրտով Մասիսի չափ մեծ ժողովուրդ էր, որ կը տենչայ իր կեանքէն մեծ բաժին մը հանել ցրուած եղբայրներուն:

Դժբախտաբար մեզ իրարմէ բաժնող հարցերը շատ են եւ խոր. մեր ձեռքերն իրար երկարած՝ մնացեր են օդին մէջ. թերթերով, լրագիրներով կը խօսինք իրարու հետ եւ զիրար քիչ կը հասկնանք:

Եթէ Երեւանը քիչ մը միջազգային դոյն ունի, եւ բարձր զասակաղ մը կայ՝ որ հաճոյքով օտար լեզու կը խօսի, կամ այլազգի բառերով խառն լեզու մ'ունի, յուսանք թէ միւս քաղաքներն ու աւանները՝ մեր լեռնային առուակներու պէս զուլալ լեզու եւ հոգի ունենան: Ծափորդները մեզ կ'առհասոյցեն թէ օրէ օր հասակ կ'առնէ ուղղաձիգ երկոտասարդութիւն մը, անպայման երաշխիք՝ հիններու արեւուն եւ նոր օրերու հոգին շարունակելու համար:

Հայաստանի շինարար հոգին հրաշքներ կը գործէ եւ դարմանք կ'աղղէ օտարներուն. մըջիւնի պէս հոն կ'աշխատին, գոր-

ծառուղիները զործատան վրայ կը բարձրանայ, մաղի պէս հիւսուած ճարտարարուեստ մը կայ. կարելի է ըսել թէ հաւասար քայլերով առաջ կ'երթայ՝ դիտական, դրական կեանքը. տարեկան թերեւս 500 անուն կրող դերքեր հրատարակուին, բաղմամբ լրագիրներ, թերթեր. ոմանք՝ դուռ ներքին. դործածութեան համար, ուրիշներ սահմանէն դուրս կ'ելլեն՝ հոգեկան կապ ստեղծելու՝ երկու հատուածներուն մէջ:

Ճեմարանը (Ակադեմիա), Մատենադարանը, համալսարանները՝ իրենց բաղմամբ ճիւղերով՝ բարձրորակ յօդուածներ ունին միջազգային առումով: Գրական թերթերը ամսէ ամիս լոյս կը տեսնեն, հիներու քով երիտասարդ նոր անուններ արձանագրելով, կան շղթայուած հոգիներ, որոնք մտքի ազատութեան կը ձգտին. դժբախտաբար՝ կարծես թէ հրահանգուած նիւթեր պէտք է մշակեն:

Արտասահմանի Հայութիւնը ծարաւ ունի կարդալու եւ տեսնելու հայրենի բնաշխարհի նկարագրութիւնները, հնարասա-

կան նիւթեր շատ կան այդ տի մը հողին վրայ:

Ամրացնել Մայր Հայրենիքի եւ արտասահմանի կապը էական է մեզի համար, այդ բուռ մը Հայաստանը՝ բովանդակ մեր սլառական հայրենիքին տեղը կը բռնէ: Մենք չենք հրաժարած մեր Վանէն եւ Սեւէն, մեր Ծովքէն ու Կարինէն. այնտեղ, այդ թիղ մը հողին մէջ՝ խտացած է սլառական Հայաստանն իր հողիով եւ անցեալով:

Գեղեցիկ դադարար է ամէն դարնան արտասահմանեան մանուկներ տանիլ որ տեսնեն չէն Հայաստան մը:

Արտասահմանի Հայութեան շնչին մէկ մասը դիտէ թէ ինչ է Հայաստանը: Երկուերեք արօնեալ լրագիրներու խմբագիրներ սիրեւեղահայութիւն չեն:

Բացուէ Սեզամ. Հայրենիքն ամէնուն է. հարուստ, աղքատ՝ դէթ անդամ մը ուխտի երթայ, եւ կարօտով զսպուած հողիներ՝ թռիչք առնեն Երեւանէն Սեւան, էջմիածինէն Արարատ:

Հ. ՎԱՀԱՆ ՅՈՎՀԱՆՆԵՍՅԱՆ

